

De onvaste gronden in de Toponymie

door Dr A. CARNOY

In 1939 lieten wij in de *Mélanges Haust* (bl. 71 vlg.) een kort artikel verschijnen over *Le Problème des Wavre*, waarin wij de vreemde en ingewikkelde geschiedenis van het toponiem *Waver* uiteenzetten. Het bleek uit die studie dat een contaminatie had plaats gehad, zeer vroeg in de tijd van de volksverhuizingen, tussen een Keltisch woord : *vo-berna* „ondergronds water, moeras” en het Germaans woord *waver*, verwant met Duits : *wabern* „waggelen” (ohd. *wabar* „onvast, schommelend”) waaruit een barbaars-latijns naamwoord ontstond : *vavria* „woeste, drassige grond”.

De semasiologische associatie tussen het begrip : „moeras” en het „schommelen” is in zichzelf niet zeer verrassend, maar, daar op onomastisch gebied, alle overtuiging door vergelijkingen en parallelismen geschapen wordt, achten wij het niet onnodig de verschillende uitdrukkingen van dezelfde aard op te sommen, die in de Belgische plaatsnamen aangetroffen worden.

* * *

Een van de synoniemen van *waver* in het Frankisch, dat in 't Waals doorgedrongen is, is *waibe* „weide”, (waaruit *Waibes* bij Thuin, Meillen, enz.); het woord is verwant met ohd. *weibôn* „schommelen, zwerven”, met ndl. *weifelen*,

met on. : *veifa* „zwaaien” en eindelijk met sanskr. *vepate* „hij heeft”, vorm met *p*-verlenging van de ide. wortel *wei-* „draaien, kronkelen, zwerven, zwaaien”.

Dit wijst op de schommelingen van de grond of op het zwerven van de dieren in de weiden en waarschijnlijk op allebei.

* * *

In het Oosten van ons land treft men een woord *walk* aan dat, in het Haspengouws dialect, van aardkluiten gezegd wordt en dat aanleiding gaf tot de naam *Walk* (gehucht van Waimes). De oude vorm van die naam was *Walcere*, zo geschreven in 1188. De spelling in kwestie toont aan dat men hier een afleiding van *walk* heeft met het oud woord *ere* „grond”. In het Walenland vindt men nu een hele reeks namen waarin het element *wáchi* bevat is. Het komt van een Frankisch-Latijn : **walkarium*, dat zeer waarschijnlijk een latinisering is van *walk-ere* (of omgekeerd). Meestal verschijnt *wáchi-* in samenstelling met *-boux*, de Luikse vorm van *-bú*, een nogal verspreid toponiem, dat van *búska* met lange *ú* komt, en een benaming was voor „struikenbos”. Men heeft *Wáchibou* te Amberloup, Sprimont, Dolembreux, *Walchibos* te Gerpennes, *Wachipré* (te Rochehaut), *Wauquierpret* (te Dameries), *Wachival* te *Bombaye*. Al die toponiemen worden op vochtige plekken toegepast. Ze zijn te talrijk opdat men zou kunnen geloven dat het hier de persoonsnaam : *Wauquier* geldt (= **Walk-hari*). **walkarium* is veeleer met **borvarium* „bourbier” te vergelijken (Gallo-Romeinse formaties). Zelfs schijnt de samenstelling *Wáchibou* een gestereotypeerd toponiem te zijn voor een vochtig bosje.

Nu is *walk* verwant met eng. *to walk* „heen en weer lopen, wandelen” en met sanskr. *valgati* „hij beweegt zich heftig” (wortel : *welk*).

Er bestond hiernaast een doublet : *welq*, dat rechtstreeks op vochtigheid wees : oier. *folc* „vloed”, lett. *valks* „vochtig”, ohd. *welh* „nat”. Men weet dat onlangs GJJSSE-LING (1) bewezen heeft dat *Walcheren* met dat woord verwant was. Wij stellen er prijs op daaraan bij te voegen : *Waulsort* (= **walkja-doro-*) een germanisering van een Keltische samenstelling : **volcio-durom* „omheining in den natten grond” (*Waulsort* is in de vallei van de Maas).

* * *

Onder de Indo-Europese wortels van die aard heeft men ook die van *schudden*. Het was een wortel met beweeglijke *s*. Een vorm zonder *s* steekt in het westf. *hotteln* „trillen”, *hottern* „schudden”. Door bemiddeling van het Hoogduits sloop dit woord in het ndl. als *hotsen* en in het Waals als *hossî*.

Nu heeft men twee gehuchten : *Hosseuse* (te Grapfontaine en te Straimont), *Hossia* (te Beauraing), die op vochtige plekken wijzen. Wat meer is : het Luikse *hossou* betekent een „moeras”, terwijl waals *hossî* van het schommelen gezegd wordt.

Een ander woord dat eventueel Duitse invloed zou bewijzen is *lutsen* „waggelen”. Een oud spreekwoord zei : „’t en valt niet al dat lutst „dat vertaald werd in ’t Fr. door „tout ce qui hoche ne chait pas”.

In Limburg — en daar alléén — heeft men namen die in verband staan met *lutsen* : *Lutze* te Overrepen, *Lutsche* te Vliermaal, *Lutselus* te Diepenbeek, enz.

* * *

Een ander woord, klaarblijkelijk veel ouder, is *zwank*, verwant met ndl. *zwenken* „waggelen” en eng. *to swing*.

(1) *Verh. Comm. Top. en Dial.*, XX, bl. 49.

Hier ook vinden wij een verwant in het sanskriet *svajate*, „hij omslingert, omarmt”. Het is treffend hoe voor alle schakeringen van bewegingen, het Indo-Europees zijn woordenschat had geschapen en hoe die talrijke woorden, met hun fijne verschillletjes, tot op onze dag zo goed bewaard bleven.

Uit deze wortel ontstond *Zwankendam* te Lissewege, en verschillende plaatsen in West-Vlaanderen *Zwanke* geheten ; daarbij nog een *Zwankaard* (1).

* * *

Van dezelfde aard is *Wappenaard* (te Sinaai), dat in verband dient te worden gebracht met *Wappe* (beek te Marchin). Het geldt hier een wortel *wab*, waarschijnlijk een variante van *webh*, van *waver* (verg. lat. *vappo* = een soort gevleugeld dier). Volgens LINDEMANS, zou ook *Wachtebeek* met die wortel verwant zijn, indien men aanneemt dat die naam voor **wafte-beek* staat.

* * *

Men heeft niet alleen *Wappenaard* en *Zwankaard*, maar te Kortenberg ook *Schokaard*, afgeleid uit mnl. *schokken*, *schokkelen* „schudden, waggelen”. *Schokaard*, *Zwankaard* en *Wappenaard* vormen een reeks van synoniemen die allemaal op het waggelen van de grond wijzen. Zij zijn gevormd zoals : *Bollaard* (bollende aarde), *Pollaard* (drassige aarde), *Pinkaard* (pinkende aarde), *Pijpaard* (aarde met konijnenpijpen), *Blankaard*, enz. Men heeft hier natuurlijk niet te doen met het ndl. *aarde*, maar wel met mnl. *aard* „grond, openplaats, aanlegplaats”, volgens de verklaring van MANSION.

* * *

(1) DE FLOU, *Woord. Top.*, XVIII, 809.

Een ander woord, dat zeker vroeger voor het waggelen van drassige aarde gezegd werd, is *kwak* (ndl. *kwakken* „schommelen, waden”). Daaruit *Kwacht* (te Noorderwijk) en verscheidene *Kwakenbeek* (te Gooik, Verrijck, enz.). Zoals VAN LOEY (*Hand. Top. en Dial.* XVII, 269) het heeft doen opmerken, bestaan er in de Kempen woorden als *kwacht* en *kweb*, die op moerassen wijzen, op gronden waarin men zinkt als men er op gaat. *Kwaast* en *kwist* schijnen omtrent dezelfde betekenis te hebben gehad (de persoonsnamen : *Hardiquest* en *Quisthout* bevatten nog dat element : *kwest*).

Er bestaat in het Fries een woord *kwakkelen* „onvast zijn” en iedereen kent het Engels : *to quake*, waarnaast een synoniem *to quave* bestaat. Zoals meng. *quappen* is *quave* verwant met mnl. *kweb* en limb. *kweest* (uit *kwêb-sti*).

* * *

Namen die totnogtoe geen verklaring hebben gekregen, zijn die van *Lummen* (Limb.), *Lummen* (Brab. fr. *Lumay*), *Lumenne* (te Flobecq), *Lommel* (Limb.).

Ik denk nochtans dat zij zonder te groot bezwaar kunnen vergeleken worden met dial. Duits : *lumm* „zwak”, ofr. *lum* „leem” en met de verscheidene *Lombeek*, *Lombise* (1) waar *loom*, *lum* toegepast wordt op beken („trage beekjes”) zoals (met een andere graad van de Ablaut) : *Laam* (rivier te Zolder) en de talrijke *Lambach* van Duitsland. De twee *Lummen* liggen op drassige grond, een bij de Demer, het andere bij de Gete.

Malse grond kan ook door *merw* (mnl. voor *murw*) uitgedrukt worden (< *Melveren* bij St. Truiden [1315 *Mervles*, *Merwele*] *Handelingen K. C. T. en D.* XXXI, 74). In Noord-

(1) Men heeft ook : *Lombies*, te Ramousies (Nord-dep.).

Nederland vindt men de naam *Merwede* voor een arm van de Waal [704 *Meriwido*. FÖRST. II, 211]. Het geldt hier een collectief van *merw* met suffixe *-itya*. Aldus — zoals met *Honte* voor een arm van de Schelde — werd daar de naam van de moerassen aan de rivier zelf gegeven.

Om onze bewering te staven, dat de betekenis van „schommelende aarde” wel toponymisch is, moeten wij ze ook buiten het Nederlands vinden.

Welnu, men gebruikt in het Engels: *quaking bog* „wag-gelend moeras”, dat zonder twijfel op al de toponiemen lijkt die wij hebben opgesomd.

Maar nog treffender misschien zijn twee Russische woorden :

We hebben ten eerste *zyb*, dat tegelijkertijd „golvende beweging” en „drassige grond” betekent, vgl. *zybati* „schommelen”. De oorsprong is ide. *ghwel* > sanskr. *hvarate* „scheef gaan”, gr. *φολκός* „met kromme benen”, nld. *wild*. Die wortel lijkt goed op *welg*, *welk*, hierboven vermeld als oorsprong van resp. *walk-Walcheren*.

Het Russisch bezit bovendien het woord *trjasenie* „schommeling” en „moeras” (oorsprong: w. *trem* van lat. *tremere*).

* * *

Wij hebben ook in België vele plaatsnamen, die het element *mort-* bevatten waarover MANSION in *Hand. K. C. T. en D.* VI, 33 uitgeweid heeft. Hij vergelijkt het met Zwitsers-Duits: *murz* „afval, gruis”, ozw. *morth* „afval, humus” (wortel *mer* „wrijven, verpletteren”, waaruit sanskr. *marnti* „vermorzelt”).

Het element betekent aldus oorspronkelijk eerder „gruis” dan „slijk”, maar vertoont een neiging om naar de betekenis van „modder” over te gaan.

Die strekking werd, in onze streken, in de hand gewerkt

en bevorderd door een contaminatie met volkslatijn *mortarium* (> mnl. *morter*, *mortel*), dat toegepast werd, niet alleen op de vijzel die verplettert, maar op wat verpletterd wordt, o. m. op het mengsel van kalk en zavel voor het bouwen bestemd, en dan op al wat daarop lijkt (slijk, modder).

Hieruit *regenmortel* „moeras” dat als *rege* „sloot” dienst doet (> *Regemorter*) (1).

mort steekt ook in *Moorslede* (arr. Roeselare) [1085 *Morceleda*] (2), *Moorsel* (te Tervuren — vroeger *Mortslo*), *Moorsele* (arr. Kortr.) [1044 *Mortsella*] (2) en in een drietal andere *Mortsel* of *Moortsel*. Hieruit blijkt hoe gemakkelijk *mort* verandert tot *moor*, een mnl. doublet van *moer*. Dit verbaast ons niet, als men weet dat onvaste grond zeer gemakkelijk als „drassige grond” opgevat wordt.

De samenstelling : *mort-zele* kan worden vergeleken met *beersel*, *broek-zele* < *Brussel*.

* * *

Er zijn twee wortels die op de onvastheid van de grond een toespeling maken zonder met moerassen geassocieerd te zijn, maar wel met „losse zavel”. Het zijn *mul* en *bol* :

mul geeft westf. *müle* „stof”, ags. *myl* (zelfde betekenis). In het mnl. verschijnt het woord als *mol*, *mul* of *mel* en ook met een *d*, als *muld*, *mold*, *moud* (misschien zijn er twee verschillende woorden van die wortel afgeleid : **mulda* en **melnó* „fijn stof” (WALDE-POKORNY, 286)).

Uit <i>mulda</i> {	<i>Mold</i> (te Warsage)
	<i>Millam</i> (Dép. du Nord) [826 <i>Muldeken</i>]
	<i>Moen</i> (arr. Kortrijk) [1247 <i>Mouden</i>]

(1) Te Kontich.

(2) In MANSION'S *Bestanddelen* vermeld.

Mol (arr. Turnhout) komt waarschijnlijk ook van *mol*-. Er is in die gemeente een gehucht : *Millegem* (**mullingheem*), dat dezelfde betekenis heeft en op de zandachtige natuur van die Kempische grond wijst.

Dezelfde associatie van *mol-mul* vinden wij terug in *Mille* (te Hamme-Mille) [956 *Milihaim*, 1253 *Melleghem*] ten zuiden van het Meerdaalbos, terwijl *Mollendaal* ten noorden van hetzelfde woud ligt, dicht bij *Blanden*, een dorp waarvan de naam **bol-landen*, op dezelfde onvastheid van de zandachtige gronden ten oosten van 't Meerdaal woud wijst.

bol (van ronde voorwerpen gezegd en van aardbollen, aardkluiten) vindt men ook in *Bolloo* (te Tongerlo) en in de *Bollenberg* (= *Cesarsberg*) bij Leuven, die onze aandacht trekt door zijn afbrokkelende Dietse grond. Zijn naam dient te worden vergeleken met *Waaenberg*, *Stuivenberg* (waaierende berg, stuivende berg) en betekent iets in de aard van „bollende berg” of „mont aux terres bou-lantes”, want de uitdrukking is in het Belgisch Frans binnengedrongen.

BESLUIT

Als besluit komen wij tot de constatering dat het gebrek aan vastheid van de grond de bevolking dikwijls heeft getroffen en dat het een van de voornaamste bronnen van namen in de toponymie is geweest.

Die onvastheid wordt dikwijls vergeleken met een schommelende beweging, en dit in verschillende talen.

Beweeglijke gronden zijn meestal vochtig en moerassig, maar er bestaan ook, voor droge aarde die afbrokkelt, uitdrukkingen die dergelijke onvastheid doen uitkomen.

Ook het tegenovergestelde begrip wordt somtijds uitgedrukt : zo b. v. in *Zittaard* (te Meerhout), naam van een

strook leemachtige, vaste grond in de Kempen, tussen Geel en Diest en tevens de naam van een stadje in Holl. Limburg (1). Juist in de Kempen, midden in zand, heiden en moerassen, werd men door sporadische vastheid van de grond getroffen (2).

(1) *Zit-aard* is zorgvuldig van *Zittert* = *zetrud* te onderscheiden.

(2) Om dezelfde reden werd *Geel* „vruchtbare plek” genoemd.
